

implementation of state policy in the field of intellectual property" and "the functions of the IP court as a subject of implementation of state policy in the field of intellectual property" is proposed. The prospects of consolidating the author's list of tasks and functions of the IP-court as a subject of implementation of state policy in the field of intellectual property are noted.

It is emphasized that the tasks and functions of the IP-court as a subject of state policy in the field of intellectual property in Ukraine is an important component of determining the features of its activities and administrative and legal status, as the effective implementation of the IP court depends on a clear legislative understanding of its tasks. and functions as a basic element of the administrative and legal status of any public authority.

The general tasks of the IP-court of the subject of state policy in the field of intellectual property are protection and defense in disputes concerning the rights to invention, utility model, industrial design, trademark, trade name and other intellectual property rights, including the right of prior use. ; ensuring equal access to justice in the field of intellectual property;

It is proposed to consider the main functions of the IP-court of the subject of state policy in the field of intellectual property as: justice in the field of intellectual property, the function of information and methodological support, preventive (preventive), social, control, security.

Keywords: tasks, functions, IP-court, subject, intellectual property, Ukraine.

DOI:10.33766/2524-0323.94.107-119

УДК 343.132:343.147: 343.985:341.645(4-6ЄС)

*Гвоздюк В. В., ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)*

e-mail: vitalijgvozduk@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3798-8003>

ВРАХУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

У статті досліджено питання врахування практики Європейського Суду з прав людини під час проведення огляду місця події. Надано характеристику цієї слідчої (розшукової) дії та етапів її проведення. Звернено увагу на елементи пізнавальної діяльності слідчого під час проведення всіх етапів огляду місця події. Проаналізовано окремі рішення Європейського Суду з прав людини, які містять кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти проведення означеної слідчої (розшукової) дії.

У висновку визначені рекомендації прикладного характеру для слідчих під час проведення огляду місця події із урахуванням практики Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: огляд місця події, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, практика Європейського Суду з прав людини, слідчий.

Постановка проблеми. Слідчі (розшукові) дії є основним інструментом здобуття доказової інформації органами досудового розслідування та прокурором у кримінальному провадженні. Однією з найбільш показових слідчих (розшукових) дій, яка в більшості випадків, залежно від виду кримінальних правопорушень, проводиться першою, є огляд місця події. Проте трапляються випадки, коли на

етапі судового провадження отримана слідова інформація в ході її проведення визнається недопустимим доказом, що в результаті може звести нанівець інші докази, у зв'язку з урахуванням судом доктрини «плоду отруйного дерева», яка сформульована Європейським судом з прав людини.

Доречно наголосити, що на сьогодні в судовому провадженні захисники активно використовують практику Європейського Суду з прав людини під час побудови лінії захисту свого клієнта, а судді застосовують її в розгляді справ та при винесенні рішень. Об'єктивним є те, що органи досудового розслідування не повною мірою враховують згадану практику на етапі досудового розслідування, яка б могла покращити якість проведення слідчих (розшукових) дій. Тому, зважаючи на те, що: 1) органи досудового розслідування уповноважені проводити слідчі (розшукові) дії; 2) у теорії криміналістики огляд місця події розглядається як найбільш складна процесуальна дія; 3) результативність такої слідчої дії багато в чому визначається рівнем підготовки до її проведення [1, с. 190, 198]; 4) розбудова та вдосконалення системи кримінального провадження України здійснюється в напрямі європейських [2, с. 141-144] та міжнародних стандартів [3, с. 156-161]; 5) у наших попередніх роботах доведено, що практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є джерелом права [4, с. 95-99], – принциповим є надання рекомендацій прикладного характеру щодо врахування практики ЄСПЛ під час проведення огляду місця події.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Окремі аспекти проведення огляду місця події розглянуті в працях таких учених, як: В. І. Алексейчук, Н. І. Клименко, В. О. Комахи, В. О. Коновалової, І. В. Пирого, Л. Д. Скільської, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька та ін. Проте в науці ще не була звернена увага на врахування практики Європейського суду з прав людини під час проведення огляду місця події.

Формулювання цілей. Мета наукової статті полягає у визначенні рекомендацій прикладного характеру щодо проведення огляду місця події із урахуванням практики Європейського Суду з прав людини. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: надання характеристики огляду місця події, етапів його проведення та пізнавальної діяльності слідчого; аналізу окремих рішень ЄСПЛ, які містять кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти проведення огляду місця події; виділення процесуальних та тактичних помилок, що допускаються під час проведення огляду місця події, згідно з рішеннями ЄСПЛ, які призвели до порушення прав людини, та визнання ЄСПЛ досудового розслідування неефективним.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що проводити слідчі (розшукові) дії повинні уповноважені органи досудового розслідування (слідчі, дізнавачі, детективи тощо), прокурор та оперативні працівники, відповідно до статей 36, 38, 39, 39-1 та 41 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України. Утім, як показує практика, слідчі найчастіше з означених суб'єктів проводять огляд місця події, тому в роботі ми акцентуємо увагу саме на них.

Нами вже зазначалося, що органи досудового розслідування під час проведення слідчих (розшукових) дій зобов'язані керуватися Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року та протоколами до неї, згоду на

обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також практикою Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини у справах як проти України, так і проти інших держав. Ця практика містить тлумачення основних засад прав і свобод людини, уточнює та деталізує їх зміст, визначений у міжнародних документах [4, с. 97].

Відповідно до ч.1 ст. 237 КПК України, «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів». Зважаючи на положення ч.3 ст. 214 КПК України, «у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду)» [5].

Огляд місця події (далі — ОМП) — це слідча (розшукова) дія, мета якої полягає в дослідженні матеріальної обстановки місця події шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим, іншими учасниками огляду з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, що мають значення для провадження [6].

Більшість учених розподіляє проведення огляду на такі етапи: підготовчий, робочий, заключний (завершальний).

Підготовка до огляду — це комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення. Існує два етапи підготовки до ОМП: 1) підготовка до огляду після одержання повідомлення про подію; 2) підготовка до огляду, здійснювана безпосередньо на місці події [1, с. 198].

Досить слушно зауважила С. О. Книженко, що на підготовчій стадії до виїзду слідчого на місце події основним завданням слідчого є інформаційно-тактичне і матеріально-технічне її забезпечення [7, с. 187].

Робочий етап проведення огляду місця події складається із загального та детального огляду. Загальний огляд (статична стадія) починається з: орієнтування на місці події; визначення меж простору, що підлягає огляду; вирішення питання про вихідну точку і спосіб огляду (визначення послідовності огляду); вибору позиції для здійснення орієнтуючої та оглядової фотозйомки. Детальний огляд (динамічна стадія): 1) об'єкти детально та ретельно оглядаються (можуть зрушуватися з місця, перевертатися і т. ін.); 2) уживаються всі доступні слідчому заходи щодо пошуку й виявлення слідів кримінального правопорушення та злочинця; 3) беруться об'єкти або їх частки зі слідами, вилучаються сліди з тих об'єктів, які не можна вилучити, а в разі неможливості їх вилучення з них знімаються копії; 4) фіксуються негативні обставини; д) перевіряються дані загального огляду; 5) проводиться вузлова й детальна фотозйомка [6].

Щодо заключного етапу розглядуваної слідчої (розшукової) дії, то він полягає в підбитті підсумків та оцінюванні всіх установлених даних із метою перевірки того, чи всі завдання огляду виконано. Після оцінки отриманих результатів слідчий приступає до їх фіксації (складає протокол огляду та додатки до нього (плани,

схеми тощо); упакує вилучені з місця події об'єкти; вживає заходи по заявах, які надійшли від учасників огляду тощо [8, с. 165].

Зазначимо, що слідчий у процесі проведення досудового розслідування на всіх його етапах здійснює пізнавальну діяльність. Його пізнавальна діяльність – це розумовий процес, результати якого існують у його свідомості як суб'єкта, який здійснює досудове розслідування. Суть пізнавальної сторони діяльності слідчого полягає в отриманні встановленим законом шляхом інформації щодо обставин, які підлягають з'ясуванню в рамках розслідування факту кримінального правопорушення [9, с. 149, 152]. Пізнання включає таке: розуміння, судження та умовивід. Своєю чергою, розуміння має такі елементи (операції мислення) на яких воно ґрунтується: а) виділення предмета як нового, незвичайного, невідомого або окремих його сторін; б) осмислення, розуміння невідомого на основі відомо; аналіз і синтез; в) порівняння і узагальнення як виділення спільного в різному і специфічного в загальному; г) класифікація та систематизація [10].

Здійснення пізнання на початковому етапі проведення ОМП, а саме до виїзду слідчого на місце події, на підставі отриманої інформації передбачає осмислення тактично правильного варіанту проведення цієї слідчої (розшукової) дії, пошук, відбір та вилучення слідової інформації, а також встановлення інших обставин у справі, що допоможе йому в розслідуванні кримінального провадження задля подальшого встановлення об'єктивної істини в ньому. Відповідно, пізнання слідчого на робочому етапі проведення цієї слідчої (розшукової) дії передбачає ознайомлення із наявною слідовою інформацією та реалізацію тих заходів, які були заплановані на початковому етапі. А на заключному етапі ця уповноважена особа оцінює результат робочого етапу та фіксує його у процесуальному документі і додатках до нього. На цих етапах, на наш погляд, необхідно звертатись до практики ЄСПЛ, знання якої дозволить згаданому уповноваженому суб'єкту вирішити вказані завдання під час проведення ОМП, а також підсилить його позицію щодо законності проведення цієї слідчої (розшукової) дії та належності доказів на судовому етапі провадження.

Зважаючи на вищевикладене, перейдемо до огляду практики ЄСПЛ, застосування якої сприятиме якісному проведенню ОМП органами досудового розслідування.

Розглянемо рішення ЄСПЛ «Кайя проти Туреччини» (заява № 22729/93) від 19 лютого 1998 року. У скарзі до Європейської комісії з прав людини, яка згодом була перенаправлена до ЄСПЛ, заявник стверджував, що його брат був убитий співробітниками сил безпеки і не відбулося належне розслідування обставин його загибелі, тож, відповідно, були порушені статті 2, 3, 6, 13 і 14 Конвенції. За матеріалами справи, заявник та уряд Туреччини представили різні пояснення обставин позбавлення життя пана Абдулменафа Кайя. Заявник стверджував, що його брат був беззбройний, коли солдати сил безпеки Туреччини застрелили його, а потім підклали до його тіла автомат системи Калашникова. Уряд заявляв, що в той день солдати піддалися обстрілу з боку членів Робітничої партії Курдистану, почали відстрілюватися, і після бою на місці події було виявлено тіло убитого Абдулменафа Кайя, поряд з яким знаходився автомат [11].

У дослідженні доводів сторін у справі ЄСПЛ викликає насторогу той факт, що прокурор, який проводив огляд місця події, мабуть, не мав сумнівів у тому, що вбитий був терористом, який загинув під час перестрілки зі співробітниками сил безпеки. Він не взяв показань у солдатів на місці події і не спробував перевірити наявність стрільняних гільз, які мали свідчити про запеклу перестрілку, яку, імовірно, вели обидві сторони. Оскільки прокурор є незалежною офіційною особою, яка проводить розслідування, йому слід було б надати більшої уваги збиранню доказів на місці, для того щоб відтворити події й упевнитися, що вбитий, попри те, що був одягнений як звичайний селянин, насправді виявився терористом (як це стверджується), тому ніщо не говорить про те, що він (прокурор) засумнівався у версії подій, представленої співробітниками сил безпеки [11].

Як бачимо, ЄСПЛ звернув увагу на якість проведеного ОМП прокурором і вказав на його недоліки. У представленому рішенні ЄСПЛ чітко продемонстровано, що неякісне та неповне проведення цієї слідчої (розшукової) дії, зокрема недопустиме нехтування позицією заявника у справі, свідчить про те, що прокурор одразу поділяв позицію солдатів сил безпеки з приводу ситуації, яка відбулась.

До того ж, ЄСПЛ дійшов висновку, що готовність прокурора беззастережно повірити в інформацію, надану співробітниками сил безпеки, можливо, також пояснює причини, з яких не було перевірено наявності слідів пороху на руках чи одязі загиблого або не було проведено дактилоскопічного дослідження слідів рук на зброї. У будь-якому випадку ці прорахунки повинні вважатися надзвичайно серйозними, з огляду на те, що тіло загиблого було пізніше передано жителям села, що унеможливило проведення будь-яких додаткових досліджень, зокрема куль, які залишилися в тілі. Єдиними речовими доказами, зібраними на місці події для подальших досліджень, були зброя і набой, якими нібито користувався Абдул-менаф Кайя. Після чого ЄСПЛ наголосив: яка б не була суть цієї проведеної слідчої дії, не можна не зауважити, що прокурор прийняв рішення про правомірність дій солдатів, не отримавши результатів балістичної експертизи [11].

З цього можемо вказати, що ЄСПЛ, володіючи знаннями в галузі криміналістики, звернув увагу на проведення процесуальних дій на місці події, які, вірогідно, могли б надати ясність щодо події, яка відбулась. Окрім цього, ті речові докази, які все-таки прокурор віднайшов та вилучив, фактично не надали слідству користі, оскільки він прийняв кінцеве рішення про правомірність дій сил безпеки без результатів балістичної експертизи. Наприклад, відповідно до українського законодавства, у цій ситуації така експертиза могла б встановити: «належність об'єктів до вогнепальної зброї або конструктивно подібних до неї стріляючих виробів; належність об'єктів до боеприпасів вогнепальної стрілецької зброї або конструктивно подібних до них виробів; вид, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боеприпасів до неї, а також конструктивно подібних до них виробів; стан (справності) зброї, боеприпасів до неї та придатності їх до стрільби; за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах конкретного екземпляра вогнепальної зброї або конструктивно подібного до неї виробу; обставини, пов'язані з використанням зброї або конструктивно подібних до неї виробів (кількість пострілів,

відстань, з якої стріляли, напрямку пострілу, взаємного положення зброї та перешкоди й інше) тощо» [12].

Звіт (протокол) судово-медичного розтину, що складений та підписаний доктором Арзу Догру, який проводив огляд місця події та трупа разом із прокурором є єдиним документом, що містить дані про характер, тяжкість та місця кульових поранень, завданих загиблomu. ЄСПЛ звернув увагу на неповноту цього звіту (протоколу) в кількох суттєвих позиціях, зокрема йому бракує будь-яких висновків про фактичну кількість куль, які уразили убитого, і про приблизну оцінку відстані, з якої були зроблені постріли цими кулями. Оскільки занадто багато суттєвих питань залишилося без відповіді, не можна вважати, що формально проведений розтин або інші дані, що містяться у звіті (протоколі), могли б послужити основою для подальшого розслідування або задоволенню принаймні мінімальних вимог розслідування, що не викликає сумнівів у законності того, що сталося. Тому ЄСПЛ визнає, що огляд тіла убитого і формальний розтин проводилися на території, де активно діяли терористи, що, певно, надзвичайно ускладнило дотримання стандартних процедур. Також видається дивним те, що ні лікар, ні прокурор не наполягали на тому, щоб тіло вбитого було доставлено вертольотом у більш безпечне місце, для того щоб мати можливість провести більш ретельне обстеження тіла убитого, його одягу та кульових поранень [11].

З вищевикладеного можемо висновити таке: формально проведений розтин полягав у візуальному обстеженні доктором Догру трупа убитого, на підставі якого був зроблений висновок щодо причини смерті Абдулменафа Кайя. З цього випливає, що не було проведено реального розтину, який би міг вказати більш точну причину загибелі. У протоколі не було визначено відстані, з якої зроблено постріли, та кількості куль, що вразили померлого, що є суттєвим недоліком у роботі прокурора та доктора. Якщо брати до уваги українське законодавство, то в представленому випадку «дослідження вогнепальних пошкоджень на одязі, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині, належить до компетенції судово-медичної експертизи. В окремих випадках (коли визначаються дистанція, напрямок пострілу тощо) такі питання вирішуються комплексною судово-медичною та судово-балістичною експертизою» [12].

У представленій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що позбавлення життя є трагедією, яка часто трапляється в ситуації, що склалася в південно-східній частині Туреччини. Однак ні велика кількість озброєних зіткнень, ні значна кількість нещасних випадків не можуть змусити відмовитися від передбаченого статтею 2 Конвенції обов'язку забезпечити проведення дієвого і незалежного розслідування причин і обставин випадків позбавлення життя в результаті зіткнення зі співробітниками сил безпеки, особливо таких випадків, як означений, коли обставини справи є в багатьох випадках неясними [11].

Знання означених позицій ЄСПЛ у представленому рішенні буде корисним слідчому у подібних ситуаціях виконати такі дії:

- взяти показання на місці події у представників військових формувань чи правоохоронних органів держави, які вбили людину;

- перевірити наявність гільз, які можуть свідчити про запеклу перестрілку, яку, імовірно, вели дві сторони;
- під час огляду місця події приділити більше уваги збиранню слідової інформації, щоб у подальшому відтворити подію і перевірити показання представників військових формувань чи правоохоронних органів держави, які вбили людину;
- перевірити наявність слідів порошу на руках чи одязі загиблого та провести дактилоскопічне дослідження його слідів рук на зброї;
- не передавати труп убитої особи після її візуального огляду на місці події її родичам чи іншим особам, без проведення додаткових досліджень тіла;
- у разі неможливості провести додаткові дослідження тіла убитого з кульовими пораненнями та його одягу на місці події, труп потрібно доставити у більш безпечне місце для ретельного обстеження;
- провести комплексну судово-медичну та судово-балістичну експертизу і надати вичерпну кількість запитань експертам щодо з'ясування обставин смерті убитого та відтворення загалом обставин події, що відбулася;
- приймати кінцеве рішення в кримінальному провадженні тільки в тих випадках, коли були досліджені всі можливі обставини та отримані й оцінені висновки всіх призначених експертів.

Слід звернути увагу на рішення ЄСПЛ «Махмут Кайя проти Туреччини» (заява № 22535/93) від 28 березня 2000 року. Обставини справи полягали в тому, що Хасан Кайя (доктор) та Метин Чан (адвокат), виїхавши на авто заявника до м. Язиконак (м. Елязиг, Туреччина), рятувати пораненого члена Робочої партії Курдистану (про що їм повідомили два невідомих чоловіки), пропали безвісти та згодом були знайдені убитими під мостом за 12 км міста Тунчелі (Туреччина) [13].

ЄСПЛ звернув увагу на те, що в розслідуванні було проведено два розтини тіл у морзі лікарні м. Тунчелі. Перший був поверхневим, що проводився через п'ять годин з моменту виявлення трупів, і в складеному висновку зазначалося, що на обох тілах жодних слідів насильства не виявлено. Другий розтин був більш детальним, що проводився наступного дня, завдяки якому було виявлено деякі сліди на тілах. Однак не були наведені будь-які пояснення або висновки щодо екхімозів в області нігтів, колін і щиколотки або подряпин на щиколотці на тілі Хасана Кайя. Синці на правому вусі і по всій області голови були обґрунтовані тиском на тіло Хасана Кайя (без більш чітких пояснень про те, що це могло містити) [13].

Із вищенаведеного випливає, що під час огляду трупів у морзі було неякісно проведено їх поверхневий розтин, оскільки детальним розтином було встановлено, що на тілі Хасана Кайя були виявлені синці на вухах і по всій поверхні голови та інші сліди, які можна було б виявити під час першого розтину. А другий розтин мав недоліки з приводу встановлення попередніх причин утворення екхімозів в області нігтів, колін і щиколотки та інших чітких пояснень щодо утворених синців на правому вусі і по всій поверхні голови. Встановлення таких деталей могли б допомогти в цьому випадку прокурору в розслідуванні загалом та розшуку вбивць зокрема. На наш погляд, задля надання вичерпних відомостей судово-медичним

експертом щодо проведення розтину трупу (судово-медична експертиза), прокурор повинен був поставити декілька ключових питань: «1. Яка причина смерті гр. Хасана Кайя (та окремо, Метина Чана)? 2. Чи є на тілі гр. Хасана Кайя (та окремо, Метина Чана) тілесні ушкодження? 3. Якщо так, то який їх характер, яка локалізація, кількість, механізм утворення, час настання та ступінь тяжкості?» Якщо висновок судово-медичного експерта є недостатньо обґрунтованим, то потрібно призначити повторну експертизу, яка доручається іншому експертові.

Не було проведено судове дослідження на місці злочину, не був складений звіт (протокол) про те, чи були жертви вбиті на даному місці або яким чином вони туди були доставлені. Також не було проведено розслідування щодо способу, яким жертви були доставлені з м. Елазиг до м. Тунчелі, оскільки цей шлях у 130 кілометрів припускав ряд зупинок на державних контрольно-пропускних пунктах. ЄСПЛ зазначив, що в документах розслідування не засвідчено жодної спроби перевірити записи охорони або взяти показання в можливих свідків у м. Язиконак, де була знайдена машина [13].

З цього приводу ЄСПЛ зауважив, що не було проведено огляду місця події та попереднього огляду трупів за місцем знайдення тіл. Також не було в жодному процесуальному документі зазначено, навіть попередній висновок, чи саме в знайденому місці було вбито трупів, адже на землі не було багато крові. Оглядом місця події можна було б встановити відбитки слідів взуття осіб, які доставили Хасана Кайя та Метина Чана, а також, можливо б, і представилось встановити сліди транспортних засобів (проте ЄСПЛ на це не вказав, оскільки їх, можливо, і не було, а він зупинився лише на явних недоліках у розслідуванні, які можна було б усунути). Із вищенаведеного випливає, що прокурор, як і не провів огляду місця події, так і не зміг відтворити «логічного ланцюга» вбивства згаданих осіб, що й призвело до неякісного та неповного розслідування кримінального провадження. Зважаючи на це та інші факти у справі, ЄСПЛ дійшов висновку про порушення ст. 2 Конвенції у її процесуальному аспекті, а саме не проведення ефективного розслідування за фактом убивства.

Також ЄСПЛ наголосив на тому, що точні обставини, за яких Хасан Кайя був схоплений й отримав тілесні ушкодження, виявлені при розтині трупа, невідомі. Наявний медичний огляд також не показує, чи можуть завдані страждання розглядатися як жорстокі й серйозні. Однак немає сумнівів у тому, що такі факти, як: перев'язані дротом зап'ястя Хасана Кайя, що аж шкіра відсутня на цих місцях, і тривале перебування ступнів його ніг у воді або снігу, вироблені навмисно або іншим чином, можуть розглядатися як нелюдське і таке, що принижує гідність поводження за змістом статті 3 Конвенції [13].

З вищевикладеного можемо дійти висновку, що проведеним розтином було встановлено причину смерті Хасана Кайя саме від кульового поранення, а інші тілесні ушкодження, які виявлені, були спричиненні до моменту вбивства, що, за змістом Конвенції, означає порушення її статті 2. Глумачення ЄСПЛ статей 2 і 3 вказує на порушення цих норм органами державної влади Туреччини, розмежовуючи їх у конкретній події, яка сталася.

Зупинимось на ключових позиціях ЄСПЛ щодо згаданої події, які він висловив: 1) хоч і не було встановлено, що який-небудь співробітник державних органів несе безпосередню відповідальність за смерть Хасана Кайя, але за таких обставин даної справи мала місце нездатність влади захистити його право на життя, зумовлена недосконалістю кримінально-правової системи превентивних заходів, а також слід було вжити необхідні заходи для запобігання явної загрози його життю; 2) органи влади знали або повинні були знати про те, що Хасан Кайя піддавався ризику насильства, так само, як і те, що він був підозрюваним у наданні допомоги пораненим членам Робітничої партії Курдистану; 3) нездатність захистити його життя, спричинена особливими заходами і загальними недоліками кримінально-правової системи превентивних заходів, наражала його на небезпеку не лише бути покараним у судовому порядку, а й стати жертвою насильства з боку осіб, що не несуть відповідальності за свої дії. Із переліченого випливає, що влада Туреччини несе відповідальність за насильство, якого зазнав Хасан Кайя після свого зникнення перед смертю [13].

Використання положень зазначених позицій ЄСПЛ вищевикладеного рішення слідчим у подібних ситуаціях буде доцільним під час огляду місця події та загалом у досудовому розслідуванні, зокрема для вчинення таких дій:

- якісного проведення огляду місця події та тіл трупів на місці їх знайдення, зокрема, належно скласти процесуальний документ про те, чи були жертви вбиті на даному місці, або яким чином вони туди були доставлені;
- допиту всіх свідків та очевидців, зокрема працівників контрольно-пропускних пунктів, починаючи з місця зникнення осіб, місця можливих маршрутів їх перевезення та закінчуючи місцем виявлення їх тіл;
- формулювання запитань експерту для проведення судово-медичної експертизи таким чином, щоб він надав у висновку повну інформацію, яка може допомогти в розслідуванні, наприклад, усіх можливих причини утворення тілесних ушкоджень окремо до кожного такого ушкодження. Якщо висновок експерта буде непевним, то потрібно призначити повторну експертизу.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, перед виїздом на місце події (підготовчий етап) слідчий здійснює пізнавальну діяльність, а саме аналізує та візуалізує як саму подію, що відбулася, так і процес проведення ОМП. Пізнавальна діяльність слідчого на робочому етапі проведення згаданої слідчої (розшукової) дії характерна реалізацією позицій ЄСПЛ, якими слідчий оволодів раніше або ознайомився на підготовчому етапі. Врахування практики ЄСПЛ на заключному етапі проведення ОМП допоможе слідчому належно скласти протокол цієї слідчої (розшукової) дії (максимально описати всю обстановку, зокрема, тіло та ложе трупа на місці його знайдення; описати місце події так, щоб було зрозуміло, чи виявлений труп убитий на цьому місці, чи в іншому, що допоможе в подальшому для проведення експертиз тощо). На цих етапах володіння згаданою уповноваженою особою знаннями практики ЄСПЛ у кримінальних справах, які відображають кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти у процесі пізнавальної діяльності огляду місця події, дозволить підвищити якість його проведення.

Також наявність попередніх даних щодо місця події дає змогу слідчому у службовому кабінеті швидко ознайомитися із рішеннями ЄСПЛ, щоб не допустити тактичних і процесуальних помилок під час проведення ОМП. Доцільно зауважити, що держава повинна сприяти у вивченні органами досудового розслідування практики ЄСПЛ, а тому має розробити та випускати спеціальні збірники з рішеннями ЄСПЛ у кримінальних справах для них. Тому ми пропонуємо, зважаючи на навантаження слідчого, у таких збірниках стисло відображати зміст ситуації, яка описана в конкретному рішенні ЄСПЛ та лише ті криміналістичні та кримінально-процесуальні аспекти, які можуть допомогти йому в роботі, тобто стислий огляд такого рішення з ключовими позиціями ЄСПЛ. Відповідно, також буде доречним розробити критерії розподілу таких рішень ЄСПЛ у подібних збірниках, що сприятиме їх швидшому пошуку.

Використані джерела:

1. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.
2. Юрчишин В. Д. Зміст категорії «Європейські правові стандарти» та проблеми її імплементації у кримінально-процесуальне законодавство. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), February 12, Pisa, Italian Republic: NGO European Scientific Platform, 2021. P. 140–144.*
3. Кисельов О. О., Дяченко Г. Є. Міжнародні стандарти захисту прав осіб, які є потерпілими від кримінальних правопорушень. *Право і суспільство*. 2019. № 6. Частина 2. С. 156–161. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-25>.
4. Чорноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 95–101. DOI : <https://doi.org/10.33270/042019.01.95>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI. Редакція від: 17.03.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 01.05.2021).
6. Алексеев О. О., Арешонков В. В., Атаманчук В. М. та інші. Криміналістика : мультимедійний підручник. Київ : НАВС, 2015. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_3.19.html. (дата звернення: 03.05.2021).
7. Книженко С. О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин. *Форум права*. 2010. № 3. С. 186–190.
8. Благута Р. І., Сибірна Р. І., Бараняк В. М. та ін. Криміналістика / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.
9. Король В. В., Мельник В. М. Пізнавальна та посвідчувальна діяльність слідчого як структурні елементи кримінально-процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 2 (33). С. 148–152.
10. Рациональное познание. *Навчальні матеріали онлайн*. URL : https://pidru4niki.com/70276/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/ratsionalne_piznannya#:~:text=Виокремлюють%20три%20основних%20структурних%20елементи,1%20дається%20його%20всёбічне%20пояснення. (дата звернення: 03.05.2021).
11. Case of Kaaya v. Turkey (Application no. 22729/93): Judgment European Court of Human Rights, 19 February 1998. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58138&filename=001-58138.pdf>. (дата звернення: 03.05.2021).

12. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та [...]. Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція, Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>. (дата звернення: 03.05.2021).

13. Case of Mahmut Kaya v. Turkey (Application no. 22535/93); Judgment European Court of Human Rights, 28 March 2000. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58523>. (дата звернення: 03.05.2021).

References:

1. Shepitko V. Yu. (2007) Kryminalistychna taktyka (systemno-strukturnyi analiz): monohrafiia. Kharkiv : Kharkiv yurydychnyi. [in Ukrainian].

2. Yurchyshyn V. D. (2021) Zmist katehorii «Ievropeiskii pravovi standarty» ta problemy yii implementatsii u kryminalno-protsesualne zakonodavstvo. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference. Vol. 1, 140–144. February 12, Pisa, Italian Republic: NGO European Scientific Platform. [in Ukrainian].

3. Kyselov O. O., D'iachenko H. Ye. (2019) Mizhnarodni standarty zakhystu prav osib, yaki ye poterpilymy vid kryminalnykh pravoporushen. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 6, part. 2, 156–161. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-25>. [in Ukrainian].

4. Chornous, Yu. M., Hvozdiuk, V. V. (2020). Zasady provedennia slidchykh (rozshu kovykh) dii u konteksti praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Law Magazine of National Academy of Internal Affairs*, 1 (19), 95–101. DOI : <https://doi.org/10.33270/04201901.95>. [in Ukrainian].

5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku, No 4651-VI. (2012) Redaktsiia vid: 17.03.2021. N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukrainian].

6. Aliksieiev, O. O., Areshonkov, V. V., Atamanchuk, V. M. et al. (2015). Kryminalistyka: multymediiyni pidruchnyk. Kyiv : National Academy of Internal Affairs. URL : https://arm.naiau.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_3.19.html. [in Ukrainian].

7. Knyzhenko, S. O. (2010). Osoblyvosti ohliadu mistsia podii pry rozsliduvannia nezakonnoho vydobuvannia korysnykh kopalyn. *Forum prava – Forum Prava*, 3, 186–190. [in Ukrainian].

8. Blahuta, R.I., Sybirna R. I., Baraniak V. M. et al. (2012). Kryminalistyka / Ye. V. Priakhin (Ed.). Kyiv : Atika. [in Ukrainian].

9. Korol, V. V., Melnyk, V. M. (2015). Piznavalna ta posvidchuvalna diialnist slidchoho yak strukturni elementy kryminalno-protsesualnoho dokazuvannia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Herald of Uzhhorod University*, 2 (33), 148–152. [in Ukrainian].

10. Ratsionalne piznannia. Navchalni materialy onlain. N. d. N. p. URL : https://pidru4niki.com/70276/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/ratsionalne_piznannya#:~:text=Виокремлюють%20три%20основних%20структурних%20елементи,1%20дається%20його%20всєбічне%20пояснення. [in Ukrainian].

11. Case of Kaya v. Turkey (Application no. 22729/93); Judgment European Court of Human Rights, 19 February 1998. (1998) URL : <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58138&filename=001-58138.pdf>. [in English].

12. Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan

pidhotovky ta [...]. Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy; Instruktsiia, Rekomendatsii vid 08.10.1998 No 53/5. (1985) Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy". *Verkhovna Rada Ukrainy - Verkhovna Rada of Ukraine*. N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>. [in Ukrainian].

13. Case of Mahmut Kaya v. Turkey (Application no. 22535/93): Judgment European Court of Human Rights, 28 March 2000. (2000) N. p. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58523>. [in English].

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2021

*Гвоздюк В. В., адыонкт кафедры криминалистики и судебной медицины
Национальной академии внутренних дел (г. Киев, Украина)*

УЧЕТ ПРАКТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ОСМОТРА МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ

В статье исследуется вопрос учета практики Европейского Суда по правам человека при проведении осмотра места происшествия. Охарактеризовано это следственное (розыскное) действие и этапы его проведения. Было обращено внимание на элементы познавательной деятельности следователя при проведении всех этапов осмотра места происшествия. Проанализированы отдельные решения Европейского Суда по правам человека, которые содержат уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты проведения указанного следственного (розыскного) действия. В заключении определены рекомендации прикладного характера для следователей при проведении осмотра места происшествия с учетом практики Европейского Суда по правам человека.

Ключевые слова: осмотр места происшествия, уголовное производство, следственные (розыскные) действия, практика Европейского Суда по правам человека, следователь.

*Hvozdiuk V., Postgraduate Student of the Department of Criminalistics and Forensic Medicine
of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)*

CONSIDERATION OF ECHR PRACTICES DURING THE PREPARATORY STAGE OF CRIME SCENE EXAMINATION

This paper outlines the specificity of ECHR (European Court of Human Rights) practices during the consideration of the preparatory stage of crime scene examination. The abovementioned investigative (search) action and its phases of the preparatory stage are characterized. Special attention was paid to the elements of the investigator's cognitive activity performed during the preparatory all stages of the crime scene examination. Selected decisions of the European Court of Human Rights containing procedural and forensic aspects of the aforementioned investigative (search) action are analyzed. Procedural and tactical errors made during the crime scene examination in accordance with the decisions of the European Court of Human Rights are outlined (ones resulting in human rights violations and announcement of pre-trial investigation as ineffective by the European Court of Human Rights).